

Materiały do poznania rozmieszczenia chrząszczy
(Coleoptera) Zachodniej Polski.

Część 15. Scarabaeidae, Aphodiinae: *Diastictus*,
Euheptaulacus, *Heptaulacus*, *Psammodius*, *Rhyssemus*,
Aegialiinae: *Aegialia*.

Contributions to the knowledge of beetle distribution (Coleoptera)
in Western Poland.

Part 15. Scarabaeidae, Aphodiinae: *Diastictus*, *Euheptaulacus*,
Heptaulacus, *Psammodius*, *Rhyssemus*, Aegialiinae: *Aegialia*.

Marek BUNALSKI¹, Szymon KONWERSKI², Marek PRZEWOŹNY³,
Rafał RUTA⁴, Paweł SIENKIEWICZ¹

¹ Katedra Entomologii i Ochrony Środowiska, Wydział Ogrodnictwa i Architektury
Krajobrazu UP, ul. Dąbrowskiego 159, 60-594 Poznań, marek.bunalski@up.poznan.pl

² Zbiory Przyrodnicze, Wydział Biologii UAM,
ul. Umultowska 89, 61-614 Poznań, szymkonw@amu.edu.pl

³ Zakład Zoologii Systematycznej, Wydział Biologii UAM,
ul. Umultowska 89, 61-614 Poznań, hygrotus@amu.edu.pl

⁴ Katedra Bioróżnorodności i Taksonomii Ewolucyjnej,
Wydział Nauk Biologicznych UWr, ul. Przybyszewskiego
63/77, 51-148 Wrocław, scirtes@biol.uni.wroc.pl

ABSTRACT: Faunistic data concerning five species from the subfamily Aphodiinae – *Diastictus vulneratus*, *Euheptaulacus villosus*, *Heptaulacus testudinarius*, *Psammodius asper* and *Rhyssemus puncticollis* – and one species from the subfamily Aegialiinae – *Aegialia arenaria* – are presented. The provided data come from observations and field research conducted in Western Poland over the last few decades as well as from historical materials.

KEY WORDS: Coleoptera, Scarabaeidae, Aphodiinae, Aegialiinae, *Diastictus*, *Euheptaulacus*, *Heptaulacus*, *Psammodius*, *Rhyssemus*, *Aegialia*, Western Poland, chorology, new data.

Wstęp

Rodzaje stanowiące przedmiot niniejszego opracowania, w przeciwieństwie do omawianych we wcześniejszych publikacjach tego cyklu (BUNALSKI i in. 2016, 2017, 2018a, 2018b), rzadko zmieniały swoją pozycję systematyczną (np. STEBNICKA 1976, BARAUD 1992, BUNALSKI 1999, 2006). Na razie nie doczekały się one w Polsce całościowego opracowania, dlatego informacje dotyczące rozmieszczenia poszczególnych gatunków rozrzucone są po różnych publikacjach o charakterze faunistycznym. Dane pochodzące z zachodniej części kraju, które zawarto w „Katalogu Fauny Polski” (BURAKOWSKI i in. 1983), należałoby uzupełnić o informacje z późniejszych publikacji: BUNALSKI 1996, 1999; BUNALSKI i SZWAŁKO 1990, BYK 2000, 2011, 2012a, 2012b; BYK i MINKINA 2014, BYK i RUTKIEWICZ 2017, BYK i WĘGRZYNOWICZ 2015, RENNER i MESSUTAT 2007, RUTA 2007, ŻUK 2005.

Cel i metody

Celem poniższego opracowania jest uzupełnienie informacji dotyczących występowania przedstawicieli omawianych rodzajów na obszarze zachodniej Polski oraz wzbogacenie ich o te elementy, które niosą ze sobą obserwacje faunistyczne. Zamieszczone poniżej dane pochodzą z badań autorów oraz obserwacji terenowych prowadzonych na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat, a w kilku przypadkach również ze kolekcji historycznych. Dla wskazania źródła informacji zastosowano następujące oznaczenia: [MB] – Marek BUNALSKI, [MP] – Marek PRZEWOŹNY, [RR] – Rafał RUTA, [SK] – Szymon KONWERSKI. O ile nie zaznaczono inaczej powyższe osoby były również bezpośrednimi obserwatorami.

W opracowaniu wykorzystano także materiały zgromadzone przez inne osoby, które oznaczono w tekście następującymi skrótami: A.B. – Andrzej BELIK, A.M. – Andrzej MELKE, A.R. – Andrzej RAJ, B.M. – Marek BIDAS, B.P. – Beata PATACZ, D.O. – Danuta OWSIANNIA, E.B. – Edward BARANIAK, H.N. – H. NOVOTNY, J.K. – Jerzy KACZMAREK, J.S. – Jan SIEKIERSKI, L.B. – Lech BUCHHOLZ, M.A. – Anna MAĐRA, M.R. – M. RATAJCZAK, M.L.B. – Marek Lech BOROWIEC, P.S. – Paweł SIENKIEWICZ, R.B. – Ryszard BIELAWSKI, T.M. – Tomasz MAJEWSKI, T.R. – Tomasz RUTKOWSKI, W.K. – Wojciech KUBASIK.

Wszystkim wymienionym Osobom składamy serdeczne podziękowania.

Nazewnictwo i zakres taksonów przyjęto za najnowszym wydaniem „Catalogue of Palaearctic Coleoptera” (LÖBL i LÖBL 2016), a podział na

regiony zoogeograficzne za „Katalogiem Fauny Polski” (BURAKOWSKI i in. 1983).

Wyniki

Poniżej przedstawiono nowe informacje dotyczące występowania w zachodniej Polsce sześciu gatunków należących do rodzajów: *Diastictus*, *Euheptaulacus*, *Heptaulacus*, *Psammodyus*, *Rhyssemus* i *Aegialia*.

Aphodiinae

Diastictus vulneratus (STURM, 1805)

Pojezierze Pomorskie: VU71 Owczary vic., 14 V – 4 VI 2009, 1 ex., leg. P.S., murawa kwietna, w pułapki ziemne [MB]; VU99 rez. Stary Przylep ad Pyrzyce: 11 IV 1991 (8 exx.), 12 IX 1991 (7 exx.), wysiane z przedSIONKA nory królika [MB]; WU78 rez. Stary Załom ad Człopa, 16 V – 12 VI 2009, 30 exx., murawa nakredowa, w pułapki ziemne [RR].

Nizina Wielkopolsko-Kujawska: XU05 Pianówka ad Czarnków, 26 V 2007, 1 ex., murawa kserotermiczna [RR]; XU31 Radojewo ad Poznań, 8-21 VII 2009, 2 exx., leg. M.A., poligon, w pułapki ziemne [MB]; XU32 Biedrusko vic., 20 IV 1998, 1 ex., leg. E.B., murawa psammofilna, w kępie *Artemisia campestris* [SK].

Saprofag o słabo poznanej bionomii. Występuje na stanowiskach ciepłych i suchych, nierzadko w zespołach murawowych. Spotykany wiosną i jesienią pod rozkładającym się substratem roślinnym i kamieniami, a także pod kępami roślin i w przedSIONKACH nor królików. W zachodniej Polsce bardzo lokalny.

Euheptaulacus villosus (GYLLENHAL, 1806)

Pojezierze Pomorskie: VU71 Owczary vic., 7 VII 2009, 1 ex., leg. P.S., murawa kwietna, w pułapki ziemne [MB].

Śląsk Górny: CA57 Bytom [= Beuthen Siles. O.S., Pinggen], 29 VII 1932, 1 ex., leg. H.N. [MB].

Saprofag związany rozwojowo z rozkładającym się substratem roślinnym. Zasadza stanowiska suche i ciepłe, nierzadko siedliska murawowe. W Górach Świętokrzyskich znajdowany w cienkiej warstwie gleby pomiędzy korzeniami roślin porastających skały wapienne (BIDAS 2012). W zachodniej Polsce obserwowany bardzo rzadko, zwykle na stanowiskach o charakterze kserotermicznym.

Heptaulacus testudinarius (FABRICIUS, 1775)

Nizina Wielkopolsko-Kujawska: XU04 Brączewo ad Obrzycko: 12-20 V 1992 (1 ex.), 20-26 V 1992 (1 ex.), 26 V – 1 VI 1992 (1 ex.), pastwisko nad Wartą, w pułapki przynętowe [MB].

Saprofag ze skłonnością do koprofagii. Występuje zwykle na stanowiskach suchych i ciepłych, o podłożu piaszczystym. Spotykany w przesuszonych odchody bydła, pod suchym obornikiem i resztkami roślinnymi. W ciepłe wiosenne wieczory bywa odławiany na przynętę świetlną. W zachodniej Polsce bardzo lokalny i obserwowany pojedynczo.

Psammodius asper (FABRICIUS, 1775)

Pobrzeże Bałtyku: VV68 Międzyzdroje, 27 VII 1998, 1 ex., leg. B.M. [MB].

Nizina Wielkopolsko-Kujawska: CC47 Tarnowa ad Turek, 24 III 1990, 1 ex., leg. T.M. [MB]; CD09 Bydgoszcz, 12 VII 2014, 1 ex., leg. T.R., Park Akademicki, czerpakowanie roślin zielnych [SK]; CD42 Topólka, 4 VII 2000, 1 ex., leg. J.S. [MP]; WT35 Zielona Góra, 20 V 1986, 1 ex., leg. A.B. [MB]; XT57 Gogolewo ad Książ Wlkp.: 10 VI 2002 (2 exx.), 15 VI 2002 (1 ex.), 19 IX 2002 (3 exx.), 1 V 2003 (1 ex.), leg. J.K., piaski nad Wartą, w starych odch. bydła i koni [MB, MP]; XU22 Gołęczewo vic., 13 VII 2001, 2 exx., poligon wojskowy, w pułapki ziemne, leg. P.S. [SK]; XU31 Poznań-Miłostowo, 10 V 1985, 1 ex., skraj młodnika sosnowego, w słoneczne popołudnie, w locie [MB]; XU31 Poznań-Winogrady, 8 V 1990, 1 ex., Park Cytadela, suche zbocze, wysiany z przedSIONKA nory królika [MB]; XV84 Leśn. Tuchola, 18 VIII 1988, 1 ex., leg. M.R., uprawa sosnowa, w żółte miski [MB].

Śląsk Dolny: XS19 Nieszkowice, 15 VI – 1 VII 2013, 1 ex., leg. T.R., żwirownia, w pułapki ziemne [SK].

Saprofag ze skłonnością do koprofagii. Preferuje stanowiska ciepłe i suche, gdzie spotykany jest na i pod roślinami, w przesuszonych odchodach zwierząt oraz w przedSIONKACH nor gryzoni i zajęczaków. Wieczorami bywał odławiany na przynętę świetlną oraz przy użyciu metod pułapkowych. W zachodniej Polsce lokalny i zwykle niezbyt liczny.

Rhysemus puncticollis BROWN, 1929

Pojezierze Pomorskie: VU99 rez. Stary Przylep ad Pырzyce: 11 IV 1991 (1 ex.), 12 IX 1991 (2 exx.), wysiane z przedSIONKA nory królika

[MB]; WU78 rez. Stary Załom ad Człopa, 16 V – 12 VI 2009, 15 exx., w pułapki ziemne [RR/MB].

Nizina Wielkopolsko-Kujawska: CD29 Unisław, 5 IV 2011, 1 ex., skarpy na skraju doliny Wisły [RR/MB]; CD42 Topólka: 4 VII 2000 (2 exx.), 18 VII 2000 (1 ex.), leg. J.S. [MP]; XT29 Mosina: 10-22 IV 2015, 1 ex., leg. T.R., pozostałości rampy kolejowej [SK/MB], idem: 2-8 V 2015 (2 exx.), 8-12 V 2015 (1 ex.), 12-22 V 2015 (1 ex.), leg. T.R., trawiasty nieużytek, w pułapki ziemne [SK/MB]; XU19 Piła, 12 V 1998, 1 ex., ul. Mickiewicza, na bloku mieszkalnym [RR/MB]; XU20 Plewiska ad Poznań: 5 V 2013 (1 ex.), 28 V 2013 (1 ex.), w ogródku przydomowym [SK/MB]; XU22 Golęczewo vic., 13 VII 2001, 1 ex., leg. P.S., poligon wojskowy, w pułapki ziemne [SK/MB]; XU22 Biedrusko ad Poznań: 10-17 V 2003 (3 exx.), 17-24 V 2003 (4 exx.), poligon wojskowy, w pułapki ziemne [MB]; XU31 Poznań-Winogrody, 8 V 1990, 4 exx., Park Cytadela, suche zbocze, wysiany przedśionka z nory królika [MB]; XU31 Poznań, 3-13 IX 2005, 1 ex., leg. B.P., nieużytki nad Wartą, w pułapki ziemne [MB]; XU38 Prawomyśl vic., 21 III 2002, 1 ex., kserotermy [RR/MB]; XU38 Byszewice vic.: 30 IV 2003 (1 ex.), 6 V – 10 VI 2004 (1 ex.), 4 V 2006 (1 ex.), skarpy [RR/MB]; YT05 Gołuchów ad Kalisz: 7 V 1994, 1 ex., leg. A.M., na zacienionej ścianie domu [MB], idem, 22 VI 1994, 1 ex., leg. A.M. [MP/MB].

Śląsk Dolny: XS19 Nieszkwice: 1-15 VI 2013 (1 ex.), 1-11 VIII 2013 (1 ex.), leg. T.R., żwirownia, w pułapki ziemne [SK/MB]; XS46 Wrocław-Krzyki, 2009, 1 ex., leg. M.L.B., ulica Bardzka [RR/MB].

Gatunek o niedostatecznie poznanej bionomii i upodobaniach środowiskowych, niedawno podany jako nowy dla fauny Polski (BYK i MINKINA 2014). Analiza materiałów pochodzących z zachodniej Polski oznaczonych wcześniej jako *Rhyssemus germanus* (L.), wykazała ich przynależność do powyższego taksonu. Z uwagi na rozmieszczenie tego gatunku można przypuszczać, że również wcześniejsze doniesienia o występowaniu *Rh. germanus* w zachodniej Polsce odnoszą się w rzeczywistości do *Rh. puncticolis*.

Aegialiinae

Aegialia arenaria (FABRICIUS, 1787)

Pobrzeże Bałtyku: CF28 Karwia ad Puck, 25 VIII 1958, 1 ex., leg. R.B. [MB]; CF52 Gdańsk-Sobieszewo, 9 IX 1986, 7 exx., leg. J.K., plaża koło Górek Wschodnich [MB]; VV78 Wisetka, 3 IX 1994, 9 exx.,

Woliński P.N., wydma, w piasku przy kępach wydmuchrzycy [MB]; VV88 Dziwnów, 19 VII 2006, 1 ex. [MP]; WA10 Mrzeżyno, 19 X 1989, 1 ex., leg. L.B., wydma z kępami traw, w lekko wilgotnym piasku [MB]; WA61 Chłopy vic., 3 V 2008, 2 exx., na plaży [RR]; WA72 Dąbki ad Darłowo, 1 V 2014, 4 exx., leg. P.S., wybrzeże morza, na wydmie przy plaży [MB]; WA94 Jarosławiec ad Ustka: 18 VI 1986 (8 exx.), 21 VI 1986 (20 exx.), poligon, w piasku na plaży pod kępami wodorostów i martwe w zagłębieniach wydm [MB]; XA46 Czołpino, 11 VIII 1980, 2 exx., leg. A.R., Słowiński P.N., wydma [MB]; XA46 Czołpino vic., 20 IX 2003, 3 exx., Słowiński P.N. [MP]; idem, 20 IX 2001, 2 exx. [MP]; XA46/XA56 Łeba – Czołpino, 19 IX 2003, 7 exx., Słowiński P.N., wydmy przy plaży [RR]; XA66 Łeba, 1 VII 1960, 1 ex., leg. D.O., nad morzem, wśród wydmuchrzycy [MB]; XA77 Ulinia ad Łeba, 4 VI 1999, 2 exx., leg. W.K. [MP].

Halofil i psammofil związany u nas ze środowiskami wybrzeża morskiego. Spotykany na wydmach nadbałtyckich i plażach, zwykle w wilgotnym piasku pod kłodami, kamieniami, wodorostami i kępami roślinności nadmorskiej, a w czasie migracji również na powierzchni wydm. W zachodniej części polskiego Wybrzeża Bałtyku gatunek szeroko rozprzeszczerzony i okresowo dosyć liczny.

SUMMARY

The presented chorological materials concern five species belonging to the subfamily Aphodiinae and one species belonging to the subfamily Aegialiinae. The majority of those Aphodiinae representatives is rarely encountered or their distribution has not been sufficiently known in Western Poland. *Rhyssemus puncticollis* was recently recorded as a new species for Polish fauna (BYK & MINKINA 2014). In the light of the presented materials, one can assume that a majority of the previous records of *Rhyssemus germanus* from Western Poland actually refer to *Rh. puncticollis*. *Aegialia arenaria* is a species widely distributed in the western part of the Polish Baltic Coast, periodically being quite numerous. It is encountered on the dunes and beaches of the Baltic Sea, usually in wet sand under logs, stones, seaweeds, and plants, as well as, during migration, on the surface of dunes.

PIŚMIENNICTWO

BARAUD J. 1992: Coléoptères Scarabaeoidea d'Europe. Faune de France et régions limitrophes, **78**: 1-856 ss. + 11 tab.

- BIDAS M. 2012: Przyczynek do poznania bionomii *Euheptaulacus villosus* (GYLLENHAL in SCHÖNHERR, 1806) (Coleoptera: Scarabaeoidea) w Górach Świętokrzyskich. Wiadomości Entomologiczne, **31** (3): 204.
- BUNALSKI M. 1996: Żuki koprofagiczne (Coleoptera, Scarabaeoidea) okolic Szamotuł. Cz. I. Analiza faunistyczna. Wiadomości Entomologiczne, **15** (3): 139-146.
- BUNALSKI M. 1999: Die Blatthornkäfer Mitteleuropas (Coleoptera, Scarabaeoidea). Bestimmung – Verbreitung – Ökologie. Slamka Edition, Bratislava. 80 ss.
- BUNALSKI M., KONWERSKI SZ., PRZEWOŹNY M., RUTA R., WAŚALA R. 2016: Materiały do poznania rozmieszczenia chrząszczy (Coleoptera) Zachodniej Polski. Część 10. Scarabaeidae, Aphodiinae: *Acrossus*, *Agoliinus*, *Agrilinus*, *Aphodius*. Wiadomości Entomologiczne, **35** (4): 197-211.
- BUNALSKI M., KONWERSKI SZ., PRZEWOŹNY M., RUTA R., SIENKIEWICZ P., WAŚALA R. 2017: Materiały do poznania rozmieszczenia chrząszczy (Coleoptera) Zachodniej Polski. Część 11. Scarabaeidae, Aphodiinae: *Bodilus*, *Calamosternus*, *Chilothorax*, *Colobopterus*. Wiadomości Entomologiczne, **36** (4): 195-205.
- BUNALSKI M., KONWERSKI SZ., PRZEWOŹNY M., RUTA R. 2018a: Materiały do poznania rozmieszczenia chrząszczy (Coleoptera) Zachodniej Polski. Część 12. Scarabaeidae, Aphodiinae: *Esymus*, *Euorodalus*, *Eupleurus*, *Limarus*, *Liothorax*. Wiadomości Entomologiczne, **37** (1): 23-31.
- BUNALSKI M., KONWERSKI SZ., PRZEWOŹNY M., RUTA R. 2018b: Materiały do poznania rozmieszczenia chrząszczy (Coleoptera) Zachodniej Polski. Część 13. Scarabaeidae, Aphodiinae: *Melinopterus*, *Nialus*, *Nimbus*, *Otophorus*, *Oxyomus*. Wiadomości Entomologiczne, **37** (1): 32-42.
- BURAKOWSKI B., MROCZKOWSKI M., STEFAŃSKA J. 1983: Chrząszcze Coleoptera. Scarabaeoidea, Dascilloidea, Byrrhoidea i Parnoidea. Katalog Fauny Polski. XXIII, **9**: 1-294.
- BUNALSKI M., SZWAŁKO P. 1990: Nowe stanowiska rzadkich chrząszczy z podrodziny Aphodiinae (Coleoptera, Scarabaeidae) w Polsce. Wiadomości Entomologiczne, **9** (1-2): 7-11.
- BYK A. 2000: Nowe stanowiska niektórych krajowych gatunków chrząszczy z rodziny Scarabaeidae (Coleoptera: Scarabaeidae laparosticti). Wiadomości Entomologiczne, **19** (2): 119-120.
- BYK A. 2011: Wpływ sposobu przygotowania gleby na zgrupowania chrząszczy (Coleoptera) występujące na uprawach leśnych założonych na gruntach porolnych. Sylwan, **155** (9): 622-632.
- BYK A. 2012a: Abundance and composition of coprophagous Scarabaeidae (Coleoptera: Scarabaeoidea) in the developmental cycle of pine stands in Człuchów Forest (NW Poland). Baltic Journal of Coleopterology, **12** (2): 127-144.
- BYK A. 2012b: Nowe stanowiska niektórych krajowych gatunków chrząszczy z rodziny Scarabaeidae (Coleoptera). Wiadomości Entomologiczne, **31** (2): 121-123.
- BYK A., MINKINA Ł. 2014: *Rhyssemus puncticollis* Brown, 1929 (Coleoptera: Scarabaeidae: Aphodiinae: Psammodiini): A new record for the fauna of Poland and Latvia. The Coleopterists Bulletin, **68** (3): 377-383.

- BYK A., RUTKIEWICZ A. 2017: Liczebność i skład gatunkowy koprofagicznych poświętników w cyklu odtworzeniowym drzewostanów sosnowych w Lasach Człuchowskich (Pojezierze Pomorskie). *Sylvan*, **161** (9): 781-792.
- BYK A., WĘGRZYNOWICZ P. 2015: The structure and seasonal dynamics of coprophagous Scarabaeoidea (Coleoptera) communities in later developmental stages of pine stands in NW Poland. *Journal of the Entomological Research Society*, **17** (3): 39-57.
- LÖBL I., LÖBL D. (red.) 2016: Catalogue of Palaearctic Coleoptera. Volume 3. Revised and Updated Edition. Scarabaeoidea – Scirtoidea – Dascilloidea – Buprestoidea – Byrrhoidea. Brill, Leiden – Boston. 1447 pp.
- RENNER L., MESSUTAT J. 2007: Untersuchungen zur Käferfauna der Umgebung von Skwierzyna im westlichen Polen (Wielkopolska). *Coleo*, **8**: 16-20 + 2 tab.
- RUTA R. 2007 (2006): Chrząszcze (Insecta: Coleoptera) kserotermicznych Wzgórz Byszewickich w Dolinie Noteci. *Nowy Pamiętnik Fizjograficzny*, **5** (1-2): 49-106.
- STEBNICKA Z. 1976: Chrząszcze – Coleoptera, Żukowate – Scarabaeidae, Grupa podrodzin: Scarabaeidae laparosticti. Klucze do Oznaczania Owadów Polski, Warszawa, XIX, **28a**: 1-139.
- ŻUK K. 2005: Koprofagiczne żukowate (Coleoptera: Scarabaeoidea) pastwiska w Jarach na Wzgórzach Trzebnickich. *Wiadomości Entomologiczne*, **24** (3): 153-164.